O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

TOSHKENT DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

"TASDIQLAYMAN"	"KELISHILDI"
	Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi
______ SH.Sharipov	______
201_ yil "___" ______	201_ yil "___" ______

Ro'yhatga olindi: BD -5110600-2.06

201_ - yil "___" ______

YORDAMCHI TARIX FANLARI
FAN DASTURI

Bilim sohasi: 100 000 - Gumanitar

Ta'lim sohasi: 110 000 - Pedagogika

Ta'lim yo'nalishi: 5110600 - Tarix o'qitish metodikasi

Toshkent – 201__

Fan dasturi Oliy va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi yo'nalishlari bo'yicha O'quv-uslubiy birlashmalar faoliyatini Muvofiqlashtiruvchi Kengashning 2018-yil "18" 08 dagi 4 -sonli bayonnomasi bilan ma'qullangan.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2018-yil "25" 08 dagi 744 -sonli buyrug'i bilan ma'qullangan fan dasturlarini tayanch oliy ta'lim muassasasi tomonidan tasdiqlashga rozilik berilgan.

Fan dasturi Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universitetida ishlab chiqildi.

Tuzuvchi:

Rahmatullaeva A. - Nizomiy nomidagi TDPU "O'zbekiston tarixi va tarix o'qitish metodikasi" kafedrasi katta o'qituvchisi, tarix fanlari nomzodi

Taqrizchilar:

Tursunov R. - O'zbekiston Milliy universiteti "Jahon tarixi" kafedrasi dotsenti v/b

Qushbekov S. - Nizomiy nomidagi TDPU qoshidagi akademik litsey tarix o'qituvchisi

I. O'quv fanining dolzarbligi va oliy kasbiy ta'limdagi o'rni

Ushbu dasturda Yordamchi tarix fanlarining nazariy asoslari bilan qurollantirish nazarda tutiladi. Ushbu fanlar o'zining tadqiqot predmeti, metodi va usullariga ega. Yordamchi tarix fanlari xususan, xronologiya, *numizmatika, Paleografiyaa, tarixiy* metrologiya kabi alohida sohalarni o'rganadi va shu fanlar orqali tarix fanini yanada chuqur o'rganishga xizmat *qiladi. Ya'ni tarix fanini* o'rganishda ushbu fanning o'rni beqiyos. Bu sohalar beradigan ma'lumotlar tarix tadqiqotlarining asosiy material zamini hisoblanadi. Bugungi kunda bu sohalarning ko'lami yanada kengayib bormoqda. Yordamchi tarix fanlari o'rta va o'rta maxsus ta'limida tarix fanlarini samarali o'qitishga xizmat qiladi.

II. O'quvfanining maqsadi va vazifasi

Fanni o'qitishdan **maqsad** – talabalarda Yordamchi tarix fanlari tadqiqot metodlari va ularni Tarix fanini rivojlantirishga mos bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishdir.

Fanning **vazifasi** – talabalarga Yordamchi tarix fanlari nazariyasi, Yordamchi tarix fanlari turlari va tuzilishi hamda Tarix darslarida ulardan foydalanishga o'rgatishdan iborat.

Fan bo'yicha talabalarning bilim, ko'nikma va malakalariga quyidagi talablar qo'yiladi. ***Talaba:***

- yordachi tarix fanlari strukturasi;
- *yordamchi tarix fanlarining predmeti, maqsad va vazifalari;*
- yordamchi tarix fanlarining rivojlanish bosqichlari;

yordamchi tarix fanlarining tarix fanlari taraqqiyotidagi o'rni haqida ***bilimga;***

- yordamchi tarix fanlarining tadqiqot usullari;
- yordamchi tarix fanlari asosida tarixiy jarayonni tahlil qilish;
- yordamchi tarix fanlari materiallarini izohlash ***ko'nikmalarga;***
- yordamchi tarix fanlariga oid ma'lumotlar asosida tarix darslarini tashkil etish;

yordamchi tarix fanlari materiallaridan tarix ta'limida foydalanish ***malakalariga ega bo'lishi kerak.***

III. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)

1-Modul. "Yordamchi tarix fanlarining nazariy asoslari

1-mavzu: Yordamchi tarix fanlarining maqsad va vazifalari

Yordamchi tarix fanlaring predmeti, tadqiqot metodlari. Tarixni o'rganishda maxsus tarixiy fanlar (yordamchi tarix fanlari)ni o'rni va ahamiyati. Xronologiya, numizmatika, Paleografiyaa, tarixiy metrologiya va boshqalar. Yordamchi tarix fanlaring o'zaro bog'liqligi.

2-Modul. Xronologiya

2-mavzu: Xronologiyaning fan sifatida shakllanishi va taraqqiyoti. Vaqtning dastlabki o'lchov birliklari

Xronologiyaning fan sifatida vujudga kelishi. Xronologiya fanining boshqa fanlar bilan aloqalari. Tarixiy va astronomik xronologiY. Xronologik tadqiqotlarning uslublari. Qadimgi Sharq mamlakatlari, Yunoniston va Rimda xronologiyaaning taraqqiyoti

Evropada xronologiya fanining vujudga kelishi va taraqqiyoti. O'rta Osiyo olimlarining xronologiya rivojlanishiga qo'shgan hissasi.

Vaqt sanasi birligi. Vaqt tushunchasi. Hafta. sutka. soat tushunchalari. Dastlabki soatlar.

3-mavzu: Kalendar va ularning turlari. Sharq mamlakatlari kalendarlari

Kalendar» atamasi. Dastlabki kalendarlar va ularning turlari. Quyosh kalendari, oy kalendarlari va ularning xususiyatlari. (Quyosh. Oy. Oy-Quyosh kalendarlari). Misr. Mesopatamiya, Hindiston, Xitoy kalendarlari.

4-mavzu: Qadimgi Rim, Yunoniston kalendarlari. Yuliy Sezarning kalendar islohati

Qadimgi yunon kalendarlari. Qadimgi Rimda kalendarlar. Yulian kalendari
Yuliy Sezarning kalendar islohoti. Rim kalendari oy nomlaring o'zgartirilishi. Rim kalendarida etti kunlik haftanig qo'llanilishi. Yulian kalendarining keng tarqilishi.

5-mavzu: O'rta Osiyoda qo'llanilgan kalendarlar. Hijriy yil hisobi

Zardo'sht quyosh kalendari. VII asrda Zardo'sht quyosh kalendarining isloh qilinishi. Xorazm quyosh kalendari.

Hijriy-shamsiy yil hisobi. Hijriy-shamsiy va hijriy qamariy kalendar oy nomlari. Umar Xayyom kalendarining joriy etilishi. Umar Xayyom kalendarining mukammalligi. Muchal kalendari.

6-mavzu: Grigoriy kalendari, zamonaviy kalendarlar

Milodiy yil hisobi. Grigorian kalendari. Rim papasi Grigoriy XIII ning kalendar islohoti. Grigorian kalendarining qulaylik tomoni va XVI-XX asrlarda umumevropa kalendari sifatida dunyo mamlakatlariga keng tarqalishi.

3-Modul. Numizmatika

7-mavzu: Numizmatika. Qadimgi Yunoniston va Rim tangalari

Numizmatika fani, uning maqsadi va vazifalari. Tangalar paydo bo'lguncha ayriboshlash vositasi bo'lib xizmat qilgan narsalar. Tovar ayirboshlashning vujudga kelishi. Dastlabki tangalar. Qadimgi Yunoniston tangalari. Qadimgi Rim tangalari.

8-mavzu: Qadimgi davr O'zbekiston tangalari

O'zbekiston tovar-pul munosabatlarining shakllanishi va rivojlanishi. Yunon-Baqtriya shohlari tangalari. Mahalliy So'g'diyona tangalarining qaror topishi. Qadimgi Xorazm tangalarini zarb qilishning yolga qo'yilishi.

9-mavzu: O'rta asr O'zbekiston tangalari

Kushonlar. Sosoniylar tangalari. Turk hoqonligi tangalari. Islom aqidalarining tangalarning ikonografik ko'rinishiga tubdan ta'sir ko'rsatishi. Somoniylar. Qoraxoniylar tangalari. Saljuqiylar tomonidan zarb qilingan tangalar. Xorazmda Muhammad ibn Takash tomonidan zarb qilingan tangalar. Mo'g'ullar tomonidan zarb qilingan tangalar.

[illegible] Shayboniylar davridagi tangalar.

[illegible] tangalar. Rus tangalarining O'rta Osiyoga kirib kelishi.

4-Modul. Paleografiya.

11-mavzu: Paleografiyaaning maqsad va vazifalari. Insoniyat tarixidagi qadimgi yozuvlar

Paleografiyaa fanining obekti. Paleografiyaa fanining vazifalari va fanning ish uslubi

O'zbekiston tarixi va madaniyatini o'rganishda Paleografiyaa fanining o'rni va ahamiyati. Yozuvlarning paydo bo'lishi. Insoniyat tarixidagi qadimgi yozuvlar va ularning turlari Piktografik. logografik. bo'g'inli. harfiy yozuvlar

12-mavzu: O'rta Osiyodagi qadimgi yozuvlar

O'rta Osiyodagi qadimiy yozuvlar haqida umumiy ma'lumot. Paxlaviy. So'g'd. Baqtriya. Parfiya. qadimgi Xorazm. Avesto. O'rxun-Enisey. uyg'ur yozuvlari. Qadimiy yozuvlarni o'rganishda epigrafik yodgorliklarning ahamiyati.

13-mavzu: Markaziy Osiyoda arab grafikasining tarqalishi.
Sharq qo'lyozmalarining paleografik xususiyatlari

Arab yozuvining paydo bo'lishi. Arab yozuvida o'tkazilgan islohotlar. Arab yozuvi turlarining shakllanishi: kufiy, muhaqqaq. rayhoniy. suls. tavqi'. riqo. nasx. ta'liq. shikastayi ta'liq.

Sharq qo'lyozmalarining paleografik xususiyatlari. Arab olamidagi birinchi qo'lyozma kitob. Qur'onning birinchi va ikkinchi tahriri.

Markaziy Osiyoda arab grafikasining tarqalishi. Xuroson va Movarounnahr qo'lyozmalari. Xattotlik san'ati. O'rta Osiyoda shakllangan badiiy san'at maktablari.

O'rta Osiyoda yaratilgan turkiy qo'lyozmalar. Turkiy qo'lyozmalar tushunchasi haqida. Turkiy tilda bitilgan ilk qo'lyozmalar. Temuriylar davri va Shayboniyxon davri qo'lyozmalari XVII-XIX asr qo'lyozmalari.

14-mavzu: O'zbek yozuvidagi o'tkazilgan islohotlar

Arab yozuvidagi islohotlar.Lotin yozuviga o'tilishi. Lotin yozuvidagi islohotlar Rus yozuviga o'tilishi. Rus yozuvida o'tkazilgan islohotlar.

15-mavzu: Yozuv quroli va materiallari

Ilk yozuvlarning materiali. quroli. Qadimgi va o'rta asrlarda yozuvlarni bitishda qo'llaniladigan eng an'anaviy qurollar: qamish. qalam. patlar. Xuroson va Movarounnahr qo'lyozmalarining bezaklari. yozuv qurollari. yozuv materiali. Metall perolarning kashf etilishi

14-Modul. Tarixiy metrologiya

16-mavzu: Tarixiy metrologiya vazifalari, rivojlanishi

Tarixiy metrologiya predmeti va rivojlanishi. Eng qadimgi o'lchov birliklari.

Metrologiya-o'lchovlar. ularning bir xillligini ta'minlash usullari va vositalari. Talab etilgan aniqlikka erishshi yo'llari.

17-mavzu: Qadimgi Sharq davlatlari o'lchov birliklari.
[illegible] ...ilgan o'lchov birliklari

[illegible] ...maydon o'lchov birliklari. O'rta Osiyo[illegible] ...o'rta asrlarda ishlatilgan o'lchov birliklari. Buxoro amirligi, Qo'qon va Xiva xonliklarida ishlatilagan pul birliklari.

18-mavzu: Yevropa qo'llaniladigan o'lchov birliklari

O'rta asrlardagi tarixiy metrologiY. Ingliz uzunlik va og'irlik o'lchov birliklari. Angliya metr sistemasi: uzunlik, masofa, hajm, suyuqlik, og'irlik o'lchov birliklari.

Zamonaviy metrologiyaning vazifalari. Tarixning yangi davrida yagona o'lchov birliklarini qabul qilishga urinishlar va bu boradagi muammolar. XVIII asrda Fransiyada o'lchov birliklarining o'nlik tizimining qabul qilinishi. Metrik o'lchov tizimining qabul qilinishi.

IV. Seminar mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Seminar mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Xronologiyaning fan sifatida shakllanishi va taraqqiyoti. Vaqtning dastlabki o'lchov birliklari
2. Kalendar va ularning turlari. Sharq mamlakatlari kalendarlari
3. Qadimgi Rim, Yunoniston kalendarlari. Yuliy Sezarning kalendar islohati
4. O'rta Osiyoda qo'llanilgan kalendarlar. Hijriy yil hisobi
5. Grigoriy kalendari. zamonaviy kalendarlar
6. Qadimgi Yunoniston va Rim tangalari
7. Qadimgi davr O'zbekiston tangalari
8. O'rta asr O'zbekiston tangalari
9. Xiva va Qo'qon xonliklari, Buxoro amirligi tangalari
10. Insoniyat tarixidagi qadimgi yozuvlar
11. O'rta Osiyodagi qadimgi yozuvlar
12. Markaziy Osiyoda arab grafikasining tarqalishi. Sharq qo'lyozmalarining paleografik xususiyatlari
13. O'zbek yozuvida o'tkazilgan islohotlar
14. Yozuv quroli va materiallari
15. Tarixiy metrologiya vazifalari, rivojlanishi
16. Qadimgi Sharq davlatlari o'lchov birliklari. O'rta Osiyoda qo'llanilgan o'lchov birliklari
17. Yevropa qo'llaniladigan o'lchov birliklari

Seminar mashg'ulotlar multimediya qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada bir akadem guruh yoki bir o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi lozim. Mashg'ulotlar faol va interfaol usullar yordamida o'tilishi, mos ravishda munosib pedagog va texnologiyalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq.

V. Mustaqil ta'lim va mustaqil ish

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. Xronologiyaning fan sifatida shakllanishi va taraqqiyoti. Vaqtning dastlabki o'lchov birliklari
2. Kalendar va ularning turlari. Sharq mamlakatlari kalendarlari
3. Qadimgi Rim, Yunoniston kalendarlari. Yuliy Sezarning kalendar islohati
4. O'rta Osiyoda qo'llanilgan kalendarlar. Hijriy yil hisobi
5. Grigoriy kalendari. zamonaviy kalendarlar
6. Qadimgi Yunoniston va Rim tangalari
7. Qadimgi davr O'zbekiston tangalari

8. O'rta asr O'zbekiston tangalari
9. Buxoro amirligi. Xiva va Qo'qon xonliklari tangalari
10. Insoniyat tarixidagi qadimgi yozuvlar
11. O'rta Osiyodagi qadimgi yozuvlar
12. Markaziy Osiyoda arab grafikasining tarqalishi
13. Sharq qo'lyozmalarining paleografik xususiyatlari
14. O'zbek yozuvida o'tkazilgan islohotlar
15. Yozuv quroli va materiallari
16. Qadimgi Sharq davlatlari o'lchov birliklari.
17. O'rta Osiyoda qo'llanilgan o'lchov birliklari
18. Yevropa qo'llaniladigan o'lchov birliklari

Mustaqil o'zlashtiriladigan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan referatlar tayyorlash va taqdimot qilish tavsiya etiladi.

VI. Asosiy va qo'shimcha adabiyotlar hamda axborot manbaalari

Asosiy adabiyotlar

1. Rahmatullayeva O., Salomov J. XronologiY Metodik qo'llanma. – T.: Fan va texnologiyalar, 2012. - 69 b.

2. Rahmatullayeva O., Salomov J. Metodik qo'llanma. T.: Fan va texnologiyalar. 2012 - 126 b.

Qo'shimcha adabiyotlar

3. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent, O'zbekiston. 2017. - 488 b.

4. Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent, O'zbekiston, 2016. - 56 b.

5. Mirziyoev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash- yurt taraqqiyoti va xalq faravonligining garovi. - Toshkent. O'zbekiston. 2017. - 48 b.

6. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib intizom va shaxsiy javobgarlik- har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. - Toshkent. O'zbekiston, 2017. - 104 b.

7. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947 sonli Farmoni.

8. Telling the truth about history / Joyce Appleby, Lynn Hunt, Margaret Jacob. W.W. NORTON & COMPANY. New York • London. 1994.

9. Abu Rayhon Beruniy. O'tmish xalqlardan qolgan yodgorliklar. Tanlangan asarlar. -T.: Fan.1968.

10. Ahmad al-Farg'oniy /A.Ahmedov tarjimasi. – T.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti. 1998.

15. Ayptaiov G.N., Ivanov A.G. Russkaya paleografiY. M., 2003

14. Boboyorov G'. G'arbiy Turk xoqonligi ilk tangalari. // Moziydan sado. 1,(33) 2007. - B. 24-25.
15. Бабаяров Г. Древнетюркские монети Чачского оазиса. (ВИ-ВИИИ вв. н.э.). – Т.: Издателство Националной библиотеки Узбекистана имени А.Навои, 2007.
16. Беляков А.С. Нумизматика. Введение в спетсиалние исторические диссиплини. - М., Издателство Московского университета. 1992.
17. Вспомогателние исторические диссиплини. Курс лексии. Сост. А.А.Бродников. - Новосибирск, 2012.
18. Давидович Е.А. Корпус золотих и серебряних монет Шейбанидов. ХВИ век. – М., 1992.
19. Hakimov M. Turkiston xalqlari qo'llagan taqvimlar. - T., 1999.
20. Is'hoqov M.M., Xudoynazarov I.B. Yordamchi tarixiy fanlar T.: TDSHI, 2017. -210 b.
21. O'lmas obidalar / O'zbekiston xalqlarining qadimgi yozma yodgorliklari bo'yicha tadqiqotlar / M.Ishoqov, N.Rahmonov, Q.Sodiqov, B.To'xtiev. – T: Fan, 1992. - B. 98-100.
22. Иофе В.Г., Чориев З.У. Хронология ва метрологиЙ. –Т., 2003.
23. Rahmonqulova Z. XronologiY. -T.: A.Navoiy nomidagi davlat nashriyoti, 2006.
24. Rasulov. D. Buxoro amirligida zarb qilingan pullar // Moziydan Sado, 2 (38) 2008.
25. Rustamov M.T "Yordamchi tarix fanlari" Metrologiya (Maxsus kurs) - T., 1998.
26. Ртвеладзе Э.В. Древние монети Средней Азии. – Т., ТвГУ, 2011.
27. Sa'dullayev A. Qadimgi O'zbekiston ilk yozma manbalarda. - T. O'zbekiston. 1996.
28. Temuriylar sulolasi tangalari. – T: O'zbekiston Respublikasi banklari Assotsiatsiyasi nashriyoti, 1996.
29. To'xtiyev I. Amir Temur va temuriylarning moliya-pul siyosati. NMIU, O'zbekiston, 2006.
30. Umar Xayyom. Navro'znoma.Tarjimon Urfon Otajon. - T.: Mehnat, 1992.
31. Нумизматика Сентралной Азии. ВИИ. Сборник статей. Под ред. акад. АН Республики Узбекистан Э.В.Ртвеладзе. – Т., 2004.
32. Пронштейн А. П., Кияшко В. Й. ХронологиЙ. Под ред. В.Л. Янина. - М., 1992.
33. Федоров-Давидов Г.А. Монети рассказивают. – М.: Педагогика, 1992.
34. Шепкин В.Н. Русская палеографиЙ. – М., 1999.

Internet saytlari

35. www.tdpu.uz
36. www.pedagog.uz
37. www.ziyonet.uz
38. www.edu.uz